

DERLEME / REVIEW

Kronik Hastalıklarda Bakım Bağımlılığı ile İlgili Literatürün Gözden Geçirilmesi

A Review of Literature in Care Dependency in Chronic Diseases

Gülendam HAKVERDİOĞLU YÖNT¹¹İzmir Tınaztepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İzmir, Türkiye

Geliş tarihi/Received: 25.08.2022

Kabul tarihi/Accepted: 13.01.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Gülendam HAKVERDİOĞLU YÖNT, Doç. Dr.
İzmir Tınaztepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İzmir, Türkiye
E-posta: gulendam.yont@tinaztepe.edu.tr
ORCID: 00000-0003-4781-6501

Öz

Kronik hastalıklar, bireyin fonksiyonel kapasitesinin, çalışma performansının azalmasına, yaşam kalitesinin düşmesine, sosyal izolasyona ve bakım bağımlılığının artmasına neden olabilmektedir. Bakım bağımlılığı, hastanın günlük yaşam aktivitelerini ve öz bakımını gerçekleştirmede yardıma ihtiyacının olduğunu göstermektedir. Kronik hastalık ve sakatlıkların giderek artması nedeniyle, bireylerin bakım bağımlılığı düzeyi artmakta ve buna paralel olarak bakım gereksinimleri de giderek artmaktadır. Bu makalede amaç, kronik hastalığı olan bireylerde bakım bağımlılığı durumunun ve bakım bağımlılığını etkileyen faktörlerin literatür ışığında değerlendirilmesidir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, kronik hastalığı olan bireylerin yaşının, hastalığın şiddetinin, dahili ve cerrahi hastalığının olmasının, hastalıkla baş edebilme durumunun bağımlılık düzeylerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Kronik hastalık tanısı alan bireylerin bakım bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda bireye özgü hemşirelik bakım planlarının oluşturulması kaliteli hemşirelik bakımı için oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Bakım, bakım bağımlılığı, kronik hastalık, hemşirelik.

Abstract

Chronic diseases can cause a decrease in functional capacity, work performance, quality of life, social isolation, and an increase in care dependency. Care dependency indicates that the patient needs help performing daily living activities and self-care. Due to the increase in chronic diseases and disabilities, the level of care dependence of individuals is increasing, and in parallel with this, their care needs are also increasing. The aim of this article was to evaluate the status of care dependency and the factors affecting care dependence in individuals with chronic diseases in light of the literature. When the studies on the subject are examined, it has been observed that the age of individuals with chronic diseases, the severity of the disease, the presence of an internal and surgical disease, and the ability to cope with the disease affect the level of dependency negatively. It is very important for quality nursing care to determine the level of care dependence of individuals diagnosed with chronic diseases and to create individualized nursing care plans accordingly.

Keywords: Care, care dependency, chronic disease, nursing.

1. Giriş

Kronik hastalıklar, bir yıl veya daha uzun süren, sürekli tıbbi müdahale gerektiren veya günlük yaşam aktivitelerini sınırlandıran durumlar olarak tanımlanmaktadır (1). Dünya nüfusunun yaşlanması ve hızlı kentleşme sonucu karşılaşılan stresörler ve gelişen teknoloji nedeniyle fiziksel aktivitelerin azalması, beslenme alışkanlıklarının değişmesi gibi yaşam aktivitelerindeki değişiklikler kronik hastalıkların insidans ve prevalansında artışa neden olmuştur (2). Kronik kalp yetmezliği, kanser, inme, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, astım, hipertansiyon, alzheimer, demans ve diyabet gibi kronik hastalıklar, küresel hastalık yükünün yarısından fazlasını oluşturmaktadır (3). Kalıcı yetersizliklere yol açan kronik hastalıklar, özel bir iyileştirme eğitimi, uzun süreli bakım ve gözlem süreci gerektirmektedir (4). Kronik hastalıklar, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 21. yüzyılın en önemli sağlık sorunları olarak tanımlanmakta ve yüksek ölüm oranları, sağlık harcamalarındaki aşırı maliyeti

ile sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliği açısından küresel bir tehdit oluşturmaktadır. DSÖ, sağlık harcamalarının büyük bir kısmının (%60-80) kronik hastalıkların tedavisi için yapılmakta olduğunu vurgulamaktadır (5). Dünya genelinde kronik hastalıklar nedeniyle ortaya çıkan ölümler tüm ölümlerin %60'ını oluşturmaktadır (5, 6, 7). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, ülkemizde de benzer şekilde tüm ölümlerin %76.4'ünün kronik hastalıklar nedeniyle olduğu bildirilmiştir (8).

Kronik hastalıklar, bireyin fonksiyonel kapasitesinde, çalışma performansında azalmaya, yaşam kalitesinin düşmesine, sosyal izolasyona ve bakım bağımlılığının artmasına neden olabilmektedir (9). Sağlık hizmetlerinin ve hemşirelik bakımının temel hedefleri arasında kronik hastalık tanısı almış bireyin hastalıkla baş edebilme gücünün ve kendi bakımını, günlük yaşam aktivitelerini yapabileme konusunda bağımsızlığının artırılması yer almaktadır (10, 11, 12).

1.1. Bakım bağımlılığı

Bakım bağımlılığı fiziksel, mental, emosyonel, bilişsel, sosyal, ekonomik ve çevresel olarak birçok şekilde görülebilmektedir. Bakım bağımlılığı; "öz-bakım gücü düşük olan ve bakım ihtiyacından dolayı bağımlı olan kişilere, profesyoneller tarafından sağlanan "destek" olarak tanımlanmakta ve bu desteğin temel amacı, bireyin öz-bakım uygulamalarında bağımsızlığını yeniden kazanmasını sağlamaktır (13, 14). Bakım bağımlılığı, son derece karmaşık bir yapıdan oluşur, subjektiftir ve hastada desteklenmesi gereken özbakım eksikliğinin olduğu bakım alanlarını ifade eder (15).

1.2. Kronik hastalıklarda bakım bağımlılığı

Kronik hastalıkların ve sakatlıkların giderek artmasına paralel olarak, bireylerin bakım bağımlılığı düzeyi artmakta ve buna paralel olarak bakım gereksinimleri de giderek artmaktadır. Hastaların bakım bağımlılığı düzeylerinin birbirinden farklı olması, hemşirelerin vereceği bakım hizmetlerini de farklılaştırmakla birlikte, hastaların hemşirelik bakımına yönelik beklentilerini ve bu beklentilerin karşılanma durumunu da değiştirmektedir (16).

Sağlık hizmetlerinin ve hemşirelik bakımının temel hedeflerinden biri kronik hastalığı olan bireylerin hastalıkla baş edebilme gücünün, bağımsızlığının ve yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Sağlık ekibi içinde hastaların bakımında ve hastalık ile ilgili eğitim sürecinde en önemli rolü üstlenen hemşireler, hastaların ve ailelerin sağlık durumlarını değerlendirerek, onların yaşam kalitelerini en üst düzeye çıkarmak için hemşirelik bakımlarını planlamakta ve bakım sonuçlarını değerlendirmektedir. Hemşireler bu değerlendirmeler doğrultusunda, kronik hastalıkları kontrol edebilmek ve önleyebilmek için, bireyleri ve toplumları kronik hastalıklar hakkında bilgilendirmekte, hastaların sağlıklı yaşam stillerini geliştirmelerine yardımcı olmada, hastalıkla, sakatlıkla ve ölümlü başa çıkmalarını sağlamada, bireylerin, ailelerin ve toplumların sağlığını geliştirici aktivitelere uyumunu desteklemekte, bireyin ve toplumun özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun öğretim/öğrenme stratejilerini belirlemektedir. Kronik hastalığı olan hastalarda hemşirelik bakımının amacı, güçsüzlüğü veya yetersizliği olan bireyin maksimum düzeyde fonksiyonel kapasiteye ulaşmasını sağlamak, optimal sağlığı sürdürmek ve bireyin günlük yaşam aktivitelerini bağımsız bir şekilde yapabilmesini sağlayarak bakım bağımlılığı düzeyini azaltmaktır (17, 18, 19). Kronik bir hastalığı olan bireyin, hastalığı kabullenmesi, hastalık belirtileri ile baş edebilmesi, hastalığa ve tedaviye uyumu, süreklilik gerektiren tıbbi tedavinin getirdiği sıkıntı ya da kısıtlamalarla mücadele etme durumunun, geleceğe yönelik yaşayabileceği endişelerin fiziksel, bilişsel ve sosyal yaşamını etkileyebileceği öngörülmektedir.

1.3. Bakım bağımlılığı ölçekleri

Kronik hastalık tanısı alan bireylerin bakım bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda bireye özgü hemşirelik bakım planlarının oluşturulması kaliteli hemşirelik bakımı için oldukça önemlidir. Ülkemizde hastaların bağımlılık düzeylerini belirlemek amacıyla Barthel İndeksi (BI), Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği (GYA) ve Enstrümental Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği (EGYA) kullanılmaktadır. Hastaların bakım bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Virginia Henderson'ın insan gereksinimlerine göre temellendirilmiş Bakım Bağımlılığı Ölçeği de kullanılmaktadır. Ölçek Dijkstra tarafından 1998

yılında geliştirilmiş ve Türkiye'de geçerlik ve güvenilirlik çalışması Hakverdioğlu Yönt ve arkadaşları tarafından 2010 yılında yapılmıştır. Bakım Bağımlılığı Ölçeği 15 maddeden oluşmaktadır (beslenme, kontinans, beden duruşu, hareketlilik, gündüz/ gece döngüsü, giyinme ve soyunma, vücut sıcaklığı, vücut temizliği, tehlikelerden kaçınma, iletişim, başkaları ile iletişim kurma, ibadet yapma, kurallara uyma, günlük aktiviteler, eğlence aktiviteleri ve öğrenme yeteneği) (20, 21, 22). Literatürde hastanın bağımlılık düzeyini belirlemek amacıyla kullanılan bu ölçeklerin dışında başka bir ölçeğe rastlanmamıştır.

1.4. Konu ile ilgili yapılmış çalışmalar

Kronik hastalıkların varlığı (kronik böbrek yetmezliği, kalp yetmezliği, Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı, kanser, diyabet, hipertansiyon, inme vs.) günlük yaşam aktivitelerinde bağımlılığın artmasına neden olurken, fiziksel yetersizliği de beraberinde getirmektedir (23). Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOA) tanısı alan hastalarla yapılan çalışmalarda, hastaların günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmede tamamen ve orta düzeyde bağımlı oldukları saptanmıştır (24, 25). KOA, inme, kalp yetmezliği gibi farklı kronik hastalığı olan hastaların bakım bağımlılığı düzeyini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda hastaların en çok bağımlı olduğu alanların; hareketlilik, hijyen, giyinme/soyunma, kontinans, tehlikelerden kaçınma ve günlük aktiviteleri gerçekleştirme boyutlarında olduğu belirtilmiştir (25, 26, 27, 28). Kalp yetmezliği olan hastaların öz bakım davranışlarının uygun, bakım bağımlılıklarının orta düzeyde olduğu, klinik durumlarının ve yalnız yaşama durumlarının öz bakımı ve bağımlılık durumlarını etkilediği belirlenmiştir (29). Kronik Böbrek Yetmezliği (KBY) hastaları ile yapılan çalışmalarda, hastaların en çok hareket etme, giyinme ve soyunma, vücut temizliği, tehlikelerden kaçınma aktivitelerinde zorlandıkları ve daha fazla bağımlılık yaşadıkları saptanmıştır (30, 31, 32). Farklı kliniklerde yatan hastaların (göğüs, nefroloji, onkoloji, nöroloji) bakım bağımlılığı düzeylerinin incelendiği çalışmalarda, hastaların bakım gereksinimlerini karşılamada kısmen bağımlı oldukları, ileri yaş ve kronik hastalık varlığının bakım bağımlılığı düzeylerini artırdığı saptanmıştır (33, 34, 35). Dahili ve cerrahi kliniklerde yatan hastaların bakım bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmalarda, hastaların yattıkları klinik ile bakım bağımlılığı ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu, dahiliye kliniğinde yatan hastaların ölçek puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Hastaların yaşı arttıkça bağımlılık durumunun arttığı belirlenmiştir (26, 36, 37). Yaşlı bireylerin bakım bağımlılığı durumlarının incelediği bir çalışmada, kronik hastalığı olan yaşlıların bakım bağımlılığı düzeyi daha yüksek bulunmuştur (38).

Kronik hastalığı olan bireylerin bağımlılık-bağımsızlık durumlarının belirlenmesi, bireyselleşmiş hemşirelik bakımının planlanmasında hemşireye önemli bilgiler sağlamaktadır (39). Hemşirelerin bakım vermekle sorumlu oldukları bireylerin bakım gereksinimlerinin saptanabilmesi için bakım bağımlılığı düzeylerinin saptanması ve bu doğrultuda hastaya bakım için ayrılacak zamanın belirlenmesi aynı zamanda hemşirelik bakım kalitesinin artırılmasında son derece önem taşımaktadır.

Bağımlı hastaların diğer hastalara göre hemşirelik bakımına ve dolayısıyla hemşirelere daha fazla gereksinim duydukları gerçeği göz önüne alındığında, hastaların bakım bağımlılığı düzeylerinin saptanması bakımın yönetilmesinde ve hemşire insan gücü planlamasında yol gösterici olmaktadır (40). Ayrıca toplumumuzda yaşlı popülasyonun giderek artması sonucunda yaşlanmaya bağlı yaşlılarda görebileceğimiz fonksiyonlarda azalma veya fonksiyon kayıplarının da bakım bağımlılığını artırabileceği düşünülmektedir. Hemşireler tarafından huzurevlerinde/bakımevlerinde ve evde kalan yaşlılarda da bakım bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesinin, gerekli eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesinin yaşlıların yaşam kalitesini arttıracığı unutulmamalıdır.

2. Sonuç ve Öneriler

Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, kronik hastalığı olan bireylerin yaşının, hastalığın şiddetinin, dahili ve cerrahi hastalığının olmasının, hastalıkla baş edebilme durumunun bağımlılık düzeylerini etkileyebileceği görülmüştür. Özellikle kronik hastalığı olan, kalıcı fonksiyonel kayıplar yaşayan bireylerin ve yaşlıların bakım bağımlılığı düzeylerinin yüksek olabileceği unutulmamalıdır. Hastaların bakım bağımlılık düzeylerinin bakımda primer rol üstlenen hemşireler tarafından bilinmesinin hem bakım yönetiminin planlamasına hem de bakım kalitesinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sağlık profesyonellerinin ve hemşirelerin vereceği eğitim ve danışmanlık hizmetleri, hasta birey ve ailesinin güçlenmesinde, tedaviye uyumunun sağlanmasında, bireyin bağımsızlık durumunun ve fonksiyonel kapasitesinin artırılmasında ve dolayısıyla yaşam kalitesinin yükselmesinde önemlidir. Dünyada ve Ülkemizde kronik hastalığı olan birey sayısının giderek artması nedeniyle Uluslararası Hemşireler Birliği (International Council of Nurses- ICN) 2010 yılında hemşireleri kronik hastalıklarla savaşmaya çağırmıştır. ICN, kronik hastalıklarla mücadele edebilmek için hemşirelerin topluma sağlıklı davranışlar kazandırması, hemşirelik bakımının devamlılığını sağlaması ve kronik hastalıklarla ilgili bilginin artırılması gerektiğini belirtmektedir.

Kronik hastalıklar bireylerin günlük yaşam aktivitelerini bağımsız olarak gerçekleştirmelerini ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Yaşın ilerlemesi ile kronik hastalıkların arttığı düşünüldüğünde, özellikle farklı kronik hastalıklarda bireylerin bakım bağımlılığının araştırılması ve bu konuda yapılan çalışmaların artırılması önerilmektedir.

3. Alana Katkı

Derlememizde kronik hastalığı olan bireylerde bakım bağımlılığının arttığı açıklanmıştır. Uygulama alanlarında ve evde bakım ortamlarında kronik hastalığı olan bireylerin/hastaların bakım bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesinin sağlık personeli tarafından verilecek olan bakımın kalitesini ve bireylerin yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyecektir. Aynı zamanda bu bireylerin günlük yaşam aktivitelerini yaparken yaşadıkları zorlukların fark edilmesi ve bakımın bu doğrultuda yönetilmesi konusunda farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: GHY; **Tasarım:** GHY; **Denetleme:** GHY; **Kaynak ve Fon Sağlama:** GHY; **Malzemeler:** GHY; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** GHY; **Analiz/Yorum:** GHY; **Literatür Taraması:** GHY; **Makale Yazımı:** GHY; **Eleştirel İnceleme:** GHY.

Kaynaklar

1. cds.gov [Internet]. Centers for disease control and prevention about chronic illness; 2020. [cited 2022 July 13]. Available from: <https://www.cdc.gov/chronicdisease/about/index.htm>.
2. Bektaş Akpınar N, Ceran MA. Kronik hastalıklar ve rehabilitasyon hemşireliği. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2019; 3(2): 140-52.
3. Benziger CP, Roth GA, Moran AE. The Global Burden of Disease Study and the Preventable Burden of NCD. *Glob Heart*. 2016;11 (4): 393-397.
4. Türkmen E. Kronik hastalıklar ve önemi. Durna Z ed. *Kronik Hastalıklar ve Bakım*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri. 2012; 37-49.
5. World Health Organization (2014). Erişim: 10.12.2021 <http://www.who.int/chp/en>.
6. UN News Center. [cited 2021 December 10]. Available from: <http://www.un.org/>.
7. Ceyhan YŞ, Ünsal Ay. Farklı Kronik Hastalığı Olan Bireylerin Öz-Etkililik Düzeylerinin Karşılaştırılması. *DEUHFED* 2018; 11(4), 263-273.
8. Türkiye İstatistik Kurumu 2017. Erişim: 15.01.2020 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenIeri.do?id=24572>.
9. Karakoç Kumsar A, Taşkın Yılmaz F. Kronik hastalıklarda yaşam kalitesine genel bakış. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2014; 2 (2): 62-70.
10. Kumsar KA, Yılmaz TF. Kronik hastalıklarda yaşam kalitesine genel bakış. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2014; 2 (2): 62-70.
11. Kayış A. Kronik Hastaların Bakımında Bütüncül Yaklaşım, Etkileyen Faktörler ve Kronik Hastalıklı Bireylerin Aileleri. *Acıbadem Hemşirelik E Dergisi (Elektronik Dergi)*. 2010; 23: 1-4.
12. Akpınar NB, Ceran MA. Kronik Hastalıklar ve Rehabilitasyon Hemşireliği. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2019; 3(2); 140-152.
13. Dijkstra A, Buist G, Dassen T. Nursing-care dependency. Development of an assessment scale for demented and mentally handicapped patients. *Scand J Caring Sci*. 1996; 10(3): 137-143.
14. Dijkstra A, Tiesinga LJ, Plantinga L, Veltman G, Dassen TW. Diagnostic accuracy of the care dependency scale. *J Adv Nurs*. 2005; 50: 410-416.
15. Boggatz T, Dijkstra A, Lohrmann C, Dassen T. The meaning of care dependency as shared by care givers and care recipients: a concept analysis. *J Adv Nurs*. 2007; 60 (5): 561-569.
16. Çivi S, Tanrıku MZ. Yaşlılarda bağımlılık ve fiziksel yetersizlik düzeyleri ile kronik hastalıkların prevalansını saptamaya yönelik epidemiyolojik çalışma. *Türk Geriatri Derg*. 2000; 3 (3): 85-90.
17. Kıvanç MM. Hemşirelik uygulamalarında bakım kavramı. İçinde: Aştı TA, Karadağ A, editors. *Hemşirelik Esasları Hemşirelik Bilim ve Sanatı*. 1st ed. İstanbul, Akademi Basın ve Yayıncılık; 2013: 218-226.
18. Gülseven B, Oğuz S. Kronik durumlar. In: Karadakovan A, Eti Aslan F, editors. *Dahili ve Cerrahi Hastalıklarda Bakım*. İstanbul, Nobel Kitabevi; 2011: 105-117.
19. Ceyhan YŞ, Ünsal A. Farklı kronik hastalığı olan bireylerin öz-etkililik düzeylerinin karşılaştırılması. *DEUHFED*. 2018; 11(4): 263-273.

- 20.** Dijkstra A, Buist G, Moorer P, Dassen T. Construct validity of the nursing care dependency scale. *J Clin Nurs.* 1999; 8 (4): 380-388.
- 21.** Dijkstra A, Hakverdioğlu Yönt G, Akın Korhan E, Muszalik M, Kedziora-Kornatowska K, Suzuki M. The care dependency scale for measuring basic human needs: An international comparison. *J Adv Nurs.* 2011; 68 (10): 2341-2348.
- 22.** Hakverdioğlu Yönt G, Akın Korhan E, Khorshid L, Eşer İ, Dijkstra A. Bakım bağımlılığı ölçeğinin (care dependency scale) yaşlı bireylerde geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi. *Türk Geriatri Derg.* 2010; 13: 71.
- 23.** Tel H, Şahbaz M. Evde yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin günlük yaşam aktivitelerindeki bağımlılık durumu ile ev kazaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Geriatri Derg.* 2006; 9(2): 85-93.
- 24.** Kara N. Kronik obsrütif akciğer hastalarının bakım bağımlılığı [master's thesis]. [İstanbul]: Marmara Üniversitesi; 2019.27 p.
- 25.** Türk G, Üstün R. Kronik obstrüktif akciğer hastalığı (KOA) olan bireylerin bakım bağımlılığının belirlenmesi. *DEUHFED.* 2018, 11 (1): 19-25.
- 26.** Akın Korhan E, Hakverdioğlu Yönt G, Tokem Y, Karadağ Ö, Sarıoğlu E, Yıldız K. Dahiliye ve cerrahi kliniklerde yatan hastaların bakım bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi. *Journal of Nursology.* 2013;16 (4): 199-204.
- 27.** Li G, Wang X, Liu L, Tong W. The care dependency of patients after laparoscopic abdominal surgery and associated factors in China. *Appl Nurs Res.* 2017; 38: 95-98.
- 28.** Muszalik M, Kornatowski T, ZielińskaWięczkowska H, Kedziora-Kornatowska K, Dijkstra A. Functional assessment of geriatric patients in regard to health-related quality of life (HRQoL). *Clin Interv Aging.* 2014; 19 (10): 61-67.
- 29.** Doğu Kökcü Ö, Tiryaki Ö. Kalp yetmezliği hastalarının öz bakım davranışları ve bakım gereksinimlerini karşılamada bağımsızlık durumlarının incelenmesi. *OTSBD.* 2020; 5 (2): 364-374.
- 30.** Cook WL, Jassal SV. Functional dependencies among the elderly on hemodialysis. *Kidney Int.* 2008; 73(11): 1289-1295.
- 31.** Özkan Tuncay F, Kars Fertelli T. Kronik böbrek yetmezliği olan bireylerde bakım bağımlılığı ve ilişkili faktörler. *Kocaeli Med J.* 2020; 9 (1): 32-40.
- 32.** Altay B, Çavuşoğlu F, Çal A. Yaşlıların sağlık algısı, yaşam kalitesi ve sağlıkla ilgili yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *TAF Preventive Medicine Bulletin.* 2016; 15(3): 181-189.
- 33.** Düzgün F, Yılmaz D, Kara H, Durmaz H. Bir üniversite hastanesinin göğüs hastalıkları kliniğinde yatan hastaların bakım bağımlılığının belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci.* 2019;11(4): 367-373.
- 34.** Bilgin Ö, Özdemir D, Saçkan F, Güney İ. Nefroloji ve onkoloji kliniklerinde yatan hastaların bakım bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi. *JGEHES.* 2020; 1(2): 14-23.
- 35.** Kavuran E, Turkoglu N. The relationship between care dependency level and satisfaction with nursing care of neurological patients in Turkey. *Int J Caring Sci.* 2018;11(2): 725-733.
- 36.** Baksi A, Genç H. Cerrahi girişim geçiren hastaların bakım bağımlılığı durumlarının bakım algısı, sosyodemografik ve klinik özellikler açısından incelenmesi. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci.* 2020;12(4): 465-472.
- 37.** Fırat Kılıç H, Cevheroğlu S, Görgülü S. Dahiliye ve cerrahi kliniklerinde yatan hastaların bakım bağımlılık düzeylerinin belirlenmesi. *DEUHFED* 2017; 10(1): 22-8.
- 38.** Özbudak E, Oksay Şahin A. Hastanede yatan yaşlı bireylerin bakım bağımlılıkları, hemşirelik bakımı ile ilgili değerlendirmeleri ve bu durumlar arasındaki ilişki. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi.* 2021; 9 (1): 307-322.
- 39.** Kissel JE, Dassen T, Kottner J, Lohrmann C. Psychometric testing of the modified care dependency scale for rehabilitation. *Clin. Rehabil.* 2010; 24: 363-72.
- 40.** Eşer İ, Çevik K. Nöroşirurji kliniğinde yatan hastaların bağımlılık düzeylerinin hemşirelik bakım kalitesini algılamalarına etkisi. *Florence Nightingale J Nurs.* 2014; 22(2): 76-83.